

Päivi Tapola

SODISTA, SUVUSTA, SOTILAISTA

ntamo

SODISTA, SUVUSTA, SOTILAISTA

PÄIVI TAPOLA

Rouva Ramsayn kutsut – Naisista ja kirjallisuudesta, ntamo, 2015.

Näytösten välillä, romaani, ntamo, 2014.

Mannerheimin haastaja – Kenraali Harald Öhquist, Mikko Karjalaisen kanssa, Otava, 2013.

Rakentajan elämä – Georg W. I. Schreck, Moreenikustannus, 2011.

Marsalkan kotiinpaluu, Ajatus Kirjat/Gummerus, 2010.

Kenraalien kirjeet, Tammi, 2007.

Ajan paino – Jalkaväenkenraali K. A. Tapolan elämä, Tammi, 2004.

Isät ja tyttäret, toim. Sara Heinämaan kanssa, Tammi, 2004.

Äitini puutarhassa – Polkuja naiskirjallisuuteen, Kääntöpiiri/Like, 2002.

Shakespearen sisarpuolet – Naisellisia lukukokemuksia, toim. Sara Heinämaan kanssa, Kääntöpiiri, 1994.

Loputtomat hunnut, toim. Sara Heinämaan kanssa, WSOY, 1988.

Kuilu, romaani, WSOY, 1985.

Suomen tietokirjailijat ry. on tukenut tekijää taloudellisesti.

© 2015 Päivi Tapola
ISBN 978-952-215-601-3

ULKOASU
Make Copies

KUVAT
Päivi Tapolan arkisto

KANNEN KUVA
Kustaa Tapolan varusteet 1920-luvulla

Erik Heinrichsin, Emerik Olsonin, Sargit Avellanin ja Harald
Öhquistin ruotsinkielisen kirjeenvaihdon, C. G. E. Mannerheimin ruotsinkieliset kirjeet (2 kpl), Erik
Heinrichsin ruotsinkielisen muistelman sekä
Herman Hölterin saksankielisen kirjeen suomentanut Tuulikki Tapola

VALMISTAJA
BoD – Books on Demand, Neuerstedt, Saksa

2015
ntamo
www.ntamo.net

Päivi Tapola

SODISTA, SUVUSTA,
SOTILAISTA

ntamo

*Olen valkean kuoleman vieraana täällä
missä tie johtaa pimeään.
Älä kalleimpiini tee koskaan pahaa
maan päällä yhdellekään.*

Anna Ahmatova

Sotilasparaati

*Maa – maa,
maa – ilma – maa,
ilma – vesi – maa – maa – vesi,
vesi – ilma – maa – ilma – ilma,
maa – vesi – ilma – vesi – ilma – maa,
ilma – maa – maa – maa – maa – maa,
Maata Vettä Ilmaa –*

Wisława Szymborska (*Ihmisiä sillalla*)

SISÄLLYS

Esipuhe 9

1. ISOISIENI NUORUUDEN SOTA

Kustaa Tapolan tie taisteluihin Savon rintamalla 15

Matti Schreck suojeluskunnassa Tampereella 27

2. TALVISOTA

Talvisodan viimeiset päivät ja raskas rauha 57

3. VÄLIRAUHA

Suomalais-saksalaiset suhteet 65

4. JATKOSOTA

Karjalan Armeija – Perustaminen ja hyökkäysoperaatio 79

Kuninkaallinen vierailu rintamalla 95

Perhe sodassa 101

Kun Aunus paloi 115

Viipurin menetys kesällä 1994 119

Nietjärven torjuntavoitto 123

5. SOTIEN JÄLKEEN

Sotasyllisyysasia 133

Asekätkentä 141

6. MARSALKKA

Kirjeitä kenraaleille 149

Viimeinen matka 155

Marsalkan kadonneet sanelut 163

7. KENRAALI-ISOISÄ

K. A. Tapola 5. Divisioonan komentaja 177

Lapsuuteni isoisä 183

”Pienviljelijä Pertunmaalta” 187

Lempääläiset sukujuuret 195

8. KIRJALLISUUSARVIOITA

”Uutta” sotahistoriaa etsimässä 201

Luoko uutuusteos myös uudenlaista myyttiä Mannerheimista? 205

Korpikenraalin elämäkerta 209

Lyhenteet 211

Lähteet 213

ESIPUHE

Putosin sotahistoriaan isoisäni jalkaväenkenraali, Mannerheim-ristin ritari K. A. Tapolan takia. Hän oli lapsuudessani ja nuoruudessani läheinen, lämmin, turvallinen ja huolehtiva isoisä. Hänen työurastaan en kuitenkaan tiennyt paljoakaan. Isoisäni oli vaatimaton ihminen, joka ei koskaan kehdunut saavutuksillaan eikä korostanut itseään.

Kun isoisästäni tekeillä ollut elämäkerta näytti jäävän toteutumatta, päätin kirjoittaa sen. Näin syntyi *Ajan paino – Jalkaväenkenraali K. A. Tapolan elämä*. Aluksi koin kirjoitustyössäni etsiväni psyykkistä paluuta isoisäni läheisyyteen, mutta sitten sotahistorian ja Suomen lähihistorian kiinnostavuus veivät mukanaan. Ennen kirjan kirjoittamista oli toki luettava pari sataa kirjaa ja tutkittava arkistoja Kansallisarkistossa. (Nykyään Kansallisarkistossa sijaitseva isoisäni arkistokokoelma on yli 100 mappia järjestettyä ja luultavasti saman verran vielä järjestämistä odottavaa materiaalia.)

Myös toisessa kirjassani *Kenraalien kirjeet* on mukana henkilökohtainen näkökulma, sillä kaikki neljä kenraalia, joitten välisestä elämänikäisestä ystävydestä isoisäni kanssa kirjoitan, olivat lapsuuteni ”vanhoja setiä”. Olin tavannut heitä kaikkia isoisäni kautta.

Myöhemmin kirjoitin vielä kaksi muuta sotahistorian alan teosta *Marsalkan kotiinpaluu* ja *Mannerheimin haastaja – Kenraali Harald Öhquist* yhteistyössä FT Mikko Karjalaisen kanssa. Myös ne liittyvät isoisääni sillä hän haki Suomen marsalkan ruumiin kotimaahan ja Harald Öhquist taas oli isoisäni hyvä ystävä ja työtoveri.

Mitä enemmän sotaan ja sodankäyntiin liittyvistä yksityiskohdista luin, sitä hirveämpänä ja vastenmielisempänä sota näyttäytyi. Esimerkiksi isoisäni talvisodan aikaisissa papereissa (hän toimi tuolloin Kannaksen armeijan esikuntapäällikkönä) oli määräys, joka liittyi Neuvostoarmeijan toimintaan. Puna-armeija hyökkäsi Karjalan kannaksella jalkaväensä kilpenä siviilejä, naisia, lapsia ja mielisairaita, sekä suomalaisia sotavankeja. Nämä oli pakotettu kulke-

maan joukkojen edessä. Isoisäni määräys kuului, että suomalaisten piti yrittää tulittaa näiden siviilien ja sotavankien yli.

Selostusta lukiessa muistui mieleeni nuoruuteni Teiniliiton taistolaisten väite, että neuvostoarmeija oli maailman ”inhimillisin armeija”, joka ei syyllistynyt missään valloittamisissaan maissa epäinhimillisyyksiin, eikä edes ottanut sotavankeja! Silloinhan sanottiin veteraaneille, että olitte tyhmiä kun menitte taistelemaan rintamalle, Neuvostoliitto halusi vain Suomen osaksi kommunistista internationaalia.

Sotahistoriaan perehtyessäni huomasin toisaalta myös miten kiinnostavia taktiset ja strategiset seikat voivat olla. Isoisäni oli nimenomaan taktikko ja strategioiden laatija. Ennen talvisotaa hän oli kirjoittanut kirjan *Talvitaktiikkaa* (talvisodan aikana kirjaa löytyi venäjäksi käännettynä kaatuneiden venäläisten upseerien taskusta) ja hän oli yhtenä ollut laatimassa suomalaisen taktiikan ohjeita. Tutkijat ovatkin todenneet, että K. A. Tapolan oppien mukaan suomalaiset pärjäsivät niin hyvin talvisodassa. Hän oli ollut kouluttamassa suomalaista upseeristoa Sotakorkeakoulun taktiikan opettajana ja RUK:n johtajana.

Sotahistoria on tietysti myös suosittua luettavaa. Mikä on ilmeistä, sillä Suomen lähihistoria on raskas ja vaikea mutta mielenkiintoinen. Siitä voi edelleen löytää paljon ”sankarillista” materiaalia, jolla rakentaa kansakunnan itsekunnioitusta. Monet ovat sitä mieltä, että juuri tämän Kekkonen aika riisti vaimentamalla sodista puhumisen ja syylistämällä suomalaiset jatkosodan synnystä.

Aiempi valtiovallan vaikeneminen sodista on myös osasy sille, että nyt sodistamme puhutaan ja kirjoitetaan ja uudet sukupolvet haluavat tutkia so- taan liittyviä asioita. Kansallisarkistossa on tallessa kaikkien suomalaisten sotilaiden kankortit, joista jälkeläiset käyvät katsomassa omaistensa tietoja, taistelupaikkoja ym. Monille on käynyt niin, että aikoinaan isien, isoisien ja sukulaismiesten tarinat eivät myöskään kiinnostaneet ja nyt ne kiinnostavat.

Sotahistoriaa lukevat toki pääasiassa miehet, mutta *Ajan paino* -teokseni kautta huomasin, että kirjani kiinnostaa myös monia naisia sillä siinä on paljon perheen keskistä henkilökohtaista asiaa ja sodan arkea. Jatkosodan asemasotavaihe kesti kaksi vuotta ja isoisäni kokosi koko perheensä ympärilleen Aunukseen, isoäitini oli sotilaskotisisarena Syvärin luostarilla ja molemmat pojat

rintamalla. Perheen sisäinen kirjeenvaihto kertoo myös absurdeista yksityiskohdista: miten setäni lähetti sukkansa paketissa äidilleen pestäviksi, vaikka majaili itse järven rannalla ja olisi hyvin voinut pestä ne itse.

Tämän teoksen artikkelit olen kirjoittanut vuosina 2005–2015. Ne ovat ilmestyneet eri julkaisuissa: *Suomen Kuvalehdessä*, *Vapaussoturissa*, *Aamulehdessä*, *Kalevassa*, *Sunnuntai Suomalaisessa* ja *Sotaveteraanissa*. Useimmat artikkelit liittyvät jollain lailla isoisääni. Lukijan on myös pidettävä mielessään, etten ole sotahistorian tutkija vaan kirjailija, joka on näistäkin asioista kiinnostunut.

Oulunkylässä 10.5.2015

Päivi Tapola

1. ISOISIENI NUORUUDEN SOTA

Kustaa Tapola ystävineen loppukesällä 1917 Helsingissä.

KUSTAA TAPOLAN TIE TAISTELUIHIN SAVON RINTAMALLA

Isoisäni Kustaa Tapolan kasvaminen isänmaallisuuteen alkoi luultavasti jo kansakoulussa. Siellä opettajina olivat hänen ystävänsä Wäinö Havaksen vanhemmat – Oskari-isä ja Augusta-äiti – joilla oli suuri henkinen vaikutus oppilaisiinsa ja yleensä lempäläisiin. Myöhemmin isoisäni koulu, Klassillinen lyseo Tampereella, ja varsinkin sen rehtori Kaarle Kustaa Jaakkola, olivat isänmaallista ajattelua herättäviä.

Klassillisen lyseon eli Clasun satavuotishistoriikissa mainitaan, että *jo kouluaikana Tapola oli varma lääkärimurasta*.¹ Lääkärin ammatti oli isoisälle jo hyvin varhain muodostunut kutsumustyö. Kustaa tuli keväällä 1916 ylioppilaaksi ”kiittäen hyväksytyillä” tiedoilla. Hänet merkittiin Keisarillisen Suomen Aleksanterin-Yliopiston opiskelijaksi ja Hämäläiseen osakuntaan kuuluvaksi 25. syyskuuta samana vuonna.

Isoisä aloitti lääketieteen opinnot Fyysis-matemaattisessa tiedekunnassa. Opintokirjan mukaan hän suoritti useita kursseja hyvällä menestyksellä. Lääketieteen opiskelu synnytti kestäviä, läpi elämän jatkuneita ystävyssuhteita, isoisä oli myös aina kiinnostunut lääketieteellisistä kysymyksistä ja mielen ja ruumiin tasapainoisesta hoitamisesta.

KERTOMUS KESÄLTÄ 1917

Kansallisarkistossa on Kustaa Tapolan vuonna 1918 kirjoittama kertomus. Se on kirjoitettu ruutupaperille lyijykynällä. Tekstissään isoisäni kertoo omista kokemuksistaan kesällä 1917. Alku viittaa mahdolliseen jatkoon, joka käsittelisi vapaussodan taisteluita: *Ennen varsinaisten sotatoimien kuvaamista lienee paikallaan kertoa muutamista tapahtumista vuoden 1917 aikana keskittymällä pääasias-*

1 Itkonen, 2001, s. 85.

*sa sellaisten tapahtumain selostamiseen, joista ei aikaisemmin ole – ainakaan mitä yksityiskohtiin tulee – julkisuudessa käsitelty.*²

Kertomus koskee aikaa, jolloin *Venäjän kevätvallankumouksen aiheuttama hälinä Helsingissä ylioppilaiden keskuudessa on hiljentynyt ja maaseudulta alkaa kantautua tietoja levottomuuksista ja lakkoiluista kauratouon aikaan.* Sen mukaan Kustaa lähti kotiinsa katsomaan tilannetta ja auttamaan tarvittaessa. Kun kotipitäjässä osoittautuikin olevan rauhallista, hän ystävänsä pyynnöstä lähti Mouhijärvelle Selkeen kartanoon. Siellä hän ystävänsä kanssa auttoi kylvötoissa talon isäntää ja poikaa. Pellolle saapui myös joukko lakkolaisia, jotka käskivät heitä lopettamaan työt ja poistumaan. Kun käskyjä ei noudatettu, olivat miehet hyökänneet kimppuun.

Sama toistui seuraavana päivänä, mutta nyt joukko käsitti jo nelisenkymmentä miestä ja mukana oli ilmeisesti tukkilaisia läheiseltä joelta. Kustaata pahoinpideltiin – häntä muun muassa lyötiin päähän niin, että hänelle jäi pysyvä arpi päänahkaan. (Loppukesästä 1917 Helsingissä otetuissa valokuviissa Kustaalla on side päänsä ympärillä.) Hänen ylioppilaslakkinsa turmeltiin, lyyra revittiin irti ja pistettiin hänen niskaansa. Ylioppilaslakista Kustaa kirjoittaa: *Minulla kuten muillakin ylioppilailla oli ylioppilaslakki päässä – ehkä nuoruuden harkitsemattomana uhmailuna, ei sprettailuna.*³

Isoisän kuvaamat tapahtumat johtivat oikeudenkäyntiin: *Lakkorettelöiden loppuselvitys suoritettiin saman vuoden elokuussa Karkun käräjillä. Koska kesän kuluessa oli kuulunut huhuja siitä, että lakkolaiset aikovat väkivalloin pakottaa oikeuden tekemään heidän mieleisensä päätöksen, ryhdyttiin lähipitäjissä tavallaan suojeluskuntien perustamiseen ja kokoamiseen ja niin saapuikin käräjäpäivää edeltävänä päivänä muistaakseni 300 tai 400 miestä. Tilanne pysyi hallinnassa ja Kustaa toteaa: Varovaisuustoimenpiteet olivat olleet riittävät ja joukkomme päättävän rauhallinen, melkein pä sanaton.*⁴

Loppupäätelmänä Kustaa kirjoittaa, että levottomuuksilla oli se hyvä puoli, että suojeluskuntien tarve ymmärrettiin ja niitä alettiin perustaa. Tähän liittyen hän vielä kuvaa erään perustamistapauksen: *Erään ylioppilastoverini*

2 Kustaa Tapolan käsin kirjoitettu teksti vuodelta 1918. Pk 1664/4 KA.

3 Sama.

4 Sama.

Vapaus-, kansalais- vai sisällissota? Talvisodan rauhan taustat ja Jatkosodan syyt. Aseveljeys Saksan kanssa. Sotasyölyisyysoikeudenkäynti ja asekatkentä. Mannerheimin suhteet kenraaleihinsa ja viimeinen matka.

Päivi Tapola käsittelee artikkeleissaan sotahistoriamme keskeisiä vaiheita ja kipupisteitä ennen kaikkea isoisänsä, jalkaväenkenraali K. A. Tapolan elämän tarjoamasta näkökulmasta. Sotahistoriallisista kirjoistaan kiitetty Tapola kirjoittaa kiihkottomasti – sodan ”hirveyden ja vastenmielisyyden” tiedostaen ja samalla strategisten ja taktisten seikkojen kiinnostavuuden tunnustaen. K. A. Tapolan muistiinpanot ja muu arkistomateriaali saavat puhua puolestaan ja suvun muiden jäsenten kokemukset tuovat oman inhimillisen panoksensa kokonaisuuteen.

”Päivi Tapola tuntee aiheensa hyvin. K. A. Tapolan kirjeistä, puheista, muistiinpanoista, muistelmapätkistä ja artikkeleista poimitut runsaat lainaukset tekevät kirjan eläväksi. Niiden takaa kuuluu päähenkilön ääni.” – Raine Rautio Päivi Tapolan kirjasta *Ajan paino – Jalkaväenkenraali K. A. Tapolan elämä, Aamulehti*

”Hieno teos.” – Heikki Tilander Päivi Tapolan kirjasta *Kenraalien kirjeet, Sotilas Aikakaus Lehti*